

MATERIALS PER A LA LECTURA DEL LLIBRE VII è. de LA REPÚBLICA

Ramon ALCOBERRO

La REPÚBLICA [*Peri Politeias* o *Politeia* - estrictament "El Govern" o "la Constitució"] és el diàleg més conegut de Plató i parla bàsicament sobre el tema de la justícia tant en l'individu com en la ciutat; però també s'hi descriu la Teoria de les Idees.

El mite de la caverna del Llibre VII de la REPÚBLICA, juntament amb l'esquema de la línia (que tanca el llibre anterior), són dues al·legories centrals en el pensament platònic sobre el visible i l'invisible i sobre el paper del coneixement en la vida dels humans.

En l'al·legoria de la línia hi ha quatre elements (eikasias-imaginació / pistis-creença en el món sensible – dianòia-enteniment / noesi-raó en el món intel·ligible) que no es corresponen exactament tot i que s'hi acosten als quatre elements del mite: les ombres projectades sobre un mur, els objectes de la caverna, els reflexos de la llum a l'exterior i els objectes del món extern. En tots dos casos es vol subratllar, però, que el coneixement del Bé és un esforç de perfeccionament de l'ànima i que es demana un esforç racional per passar de l'opinió (sensible) a les Idees (intel·ligible).

El mite de la caverna proposa una comparació molt treballada en que cada element està destinat a clarificar un aspecte de la condició humana. El seu propòsit és alhora més ampli i menys tècnic que el de l'al·legoria de la línia que el precedeix i la correspondència de cada element amb l'ontologia i l'epistemologia platònica no ha de ser cercat amb gaire precisió. Però, a més, el mite de la caverna té també un clar sentit polític. Des d'aquest punt de vista proposa una comparació molt treballada en que cada element està destinat a clarificar un aspecte de la condició humana.

En aquest punt central de *La República* Plató narra les diverses etapes que marquen l'ascensió del filòsof fins a la saviesa suprema (la ciència del Bé), única capaç de fer-lo apte per governar la Ciutat ideal. Aquesta ascensió s'explica de dues maneres:

1.- D'una manera al·legòrica: a través del conegut *mite de la caverna*

2.- D'una manera explícita:

En la definició del contingut i de l'esperit de l'ensenyament.

En la descripció dels diversos moments de la carrera del filòsof des de la seva joventut fins a l'edat necessària per governar la Ciutat.

L'AL·LEGORIA DE LA CAVERNA. (514a - 517b).

La situació tan estranya dels presoners lligats a la caverna no és explicada per l'autor ni se'ns justifica a què sigui deguda. No se sap si estan allí per algun càstig o si hi ha nascut. L'abandonament dels presoners potser és un tema òrfic i pitagòric:

l'ànima està presonera del cos i, com s'explica al diàleg *Fedó*, el món és, per així dir-ho, la presó de l'ànima.

Aquesta situació d'empresonament representa la condició general de l'existència humana, considerada en la seva manca de discerniment [o d'educació, «apaideusias» (a2)] El tema de la caverna havia aparegut escadusserament en la literatura grega en Homer i en Empèdocles (DK, 32; B120). A l'Odissea (XI, 489-490), Ulisses diu que preferiria ser esclau d'un pobre granger i pastorejar els bous que viure al món subterrani de les ombres: vinculada a l'Hades, la caverna era el lloc de trobada amb els morts, de manera que passar de la cova a la contemplació de la llum del sol seria passar de la mort a la vida i de la ignorància al saber.

Al llibre VII, Sòcrates convida Glaucó a imaginar uns presoners encadenats al fons d'una caverna, amb el cos i el cap immobilitzat que veuen desfilant ombres, reflectides en un envà i que senten ressonar unes veus, sense saber d'on surten. Al fons de la caverna hi ha un petit foc que il·lumina la presó, gràcies al qual hi ha una llum tènue.

Un d'aquests presoners és alliberat, pot sortir, veure els objectes que tan sols coneixia per les ombres, descobreix que hi ha un foc que és la causa de la llum. Finalment pot sortir de la caverna. Al principi no pot suportar la llum del sol, mira primer les ombres de les plantes, dels animals, dels éssers vius, i la llum del sol reflectida a l'aigua. Finalment gosa veure els objectes tal com són i sobretot mira el sol mateix.

El presoner que ha contemplat aquestes meravelles no accepta fàcilment retornar a la caverna. Quan torna a baixar porta encara els ulls inundats de llum del dia i és incapaç de destriar les ombres. Per la seva poca traça els altres presoners se'n riuen i, finalment, acaben matant-lo.

Sentit de l'al·legoria (517b-519c)

El món de la caverna representa el món sensible i el món del dia representa el món intel·ligible.

L'un i l'altre posseeixen la seva llum respectiva: la caverna és il·luminada per un foc, el món extern és il·luminat pel sol. El sol representa el Bé que il·lumina i dóna sentit al món intel·ligible.

Dos nivells de realitat : un d'inferior (ombres/reflexos...) i un de superior de realitats veritables

De la mateixa manera que el món del dia és més clar i té més realitat que el món de la caverna, també el món intel·ligible és més clar i més real que el món sensible.

El mite representa les diferents etapes de l'educació i de la progressió del filòsof envers la Idea de Bé. Fins que no arribi a conèixer la Idea de Bé no podrà governar la Ciutat. [als apunts hi ha les altres interpretacions del mite].

LES CIÈNCIES NECESSÀRIES PER A L'EDUCACIÓ DEL FILÒSOF (521a-535a)

L'educació del filòsof consisteix a allunyar l'ànima del món obscur de l'opinió i portar-la envers la llum de la veritat. Com es fa això?: Ensenyant l'ànima a desenganxar-se dels sentits. Per això són útils les matemàtiques (ciència de intel·ligible).

Les matemàtiques (522c-531c)

Plató distingeix successivament : aritmètica, geometria (estereometria), astronomia i ciència de l'harmonia. Aquestes ciències no han de ser estudiades per la seva utilitat (comptabilitat, negoci, mesura de les distàncies, navegació, agricultura...), sinó per la formació militar (521) [perquè els magistrats són d'antuvi guerrers] i per estimular la intel·ligència, en la mesura que són ciències demostratives i no pures opinions. Les matemàtiques han de permetre que l'ànima surti de la caverna. Aquestes ciències desvelen l'existència d'un món intel·ligible, però ho fan com si encara es tractés d'un somni.

Matemàtiques i dialèctica (531d-535a)

Les matemàtiques ens donen només una idea de món intel·ligible a través d'un suport sensible i material: el suport de les figures sensibles, perquè tot problema matemàtic a Grècia esdevenia un problema de geometria. Per això les matemàtiques són només un preludi a la dialèctica, veritable ciència de les realitats intel·ligibles o de les Idees. En la dialèctica l'ànima s'eleva a una visió de conjunt de les ciències, per anar més enllà dels principis o de les hipòtesis que cadascuna d'elles considera, fins al coneixement del principi absolut del Bé.

Sense el coneixement del Bé, meta essencial de la dialèctica, l'home es comporta erròniament i el filòsof no pot conèixer què és veritablement una ciutat justa.

LA SELECCIÓ I LA FORMACIÓ PROGRESSIVA DELS FILÒSOFS (535a-541b)

Qui haurà d'estudiar matemàtiques, astronomia, harmonia, dialèctica i la ciència del Bé?. La resposta de Plató és òbvia: els qui tinguin les qualitats d'un guardià coratjós i, al mateix temps, disposicions intel·lectuals (memòria, gust pels estudis...) A quina edat cal estudiar?. La matemàtica cal iniciar-la de jove, però sense forçar, com si es tractés d'un joc, de tal manera que es pugui distingir més fàcilment els més ben dotats (un cop acabats els dos o tres anys obligatoris de gimnàstica). Quan els individus tinguin vint anys es quedaran els més ben preparats i se'ls presentaran els estudis matemàtics sota un aspecte sintètic, per distingir millor el més aptes per a la dialèctica (que demana una intel·ligència sintètica). A trenta anys els qui raonin millor, els més ben preparats i que no facin un ús sofisticat dels seus coneixements, podran practicar la dialèctica durant cinc anys. Després caldrà que facin quinze anys més d'exercicis militars, per no perdre l'experiència.

Finalment a l'edat de cinquanta anys, els millors, els qui més s'hauran distingit pel seu amor al coneixement, s'elevaran fins a la ciència del Bé. Tindran sempre al cap el Bé com a model i com a finalitat per governar la Ciutat i formar els seus successors, alternant la preocupació política i la contemplació filosòfica, (pràctica i teoria).

Quan morin, seran venerats com déus. Plató considera que una ciutat d'aquesta mena no és una quimera. És possible realitzar-la si diversos filòsofs es posen al davant de la Ciutat, i si per començar s'educa els infants de menys de deu anys, encara no fets malbé per l'educació dels seus pares, i s'envia els pares al camp.

LES INTERPRETACIONS CLÀSSIQUES DEL MITE

La complexitat d'interpretació d'aquest mite, tradicionalment considerat el nucli de *La República* prové del fet que constitueix un resum de l'ontologia, de l'antropologia, de l'epistemologia, de l'ètica i de la política platòniques. S'hi ha llegit

tant una exposició de la metafísica com una lliçó sobre l'obligació del filòsof a l'hora d'implicar-se en els problemes de la ciutat.

Les interpretacions més clàssiques del text són sis: ontològica, epistemològica, antropològica, ètica, política i pedagògica.

1.- Ontològicament: el mite ens explica què és l'ésser i la seva perfecció (la Idea de Bé - el Sol.)

2.- Epistemològicament: se'ns descriu el procés a través del qual coneixem l'ésser: per un perfeccionament de l'ànima que progressa del sensible a l'intel·ligible.

3.- Antropològicament: en el mite se'ns presenta el sentit últim de la vida humana com un procés de perfeccionament del coneixement i de purificació, és a dir, d'alliberament de l'ànima.

4.- Èticament: se'ns mostra la superioritat de la Idea de Bé (que és representada com el Sol) com a guia i sentit orientador de l'acció humana.

5.- Políticament: es justifica el deure del filòsof (que ha conegut la Idea pura) per vincular-se a la governació de la ciutat, retornant a la caverna.

6.- Pedagògicament: es presenta el filòsof no com un dirigent polític a l'ús, sinó com un educador, com un mestre que primer aprèn ascendint en el coneixement, controlant-se a si mateix, pas per pas, i després vol educar els altres però fracassa.

L'al·legoria acaba amb una lliçó de valor (el savi que ha tornat a la Caverna és mort pels presoners que prefereixen les ombres a la llum), en què és fàcil reconèixer un homenatge a Sòcrates

UNA VALORACIÓ DEL LLIBRE VII È DE LA REPÚBLICA.

Què ens aporta encara avui una lectura de Plató i del llibre VII è de La República?. Fonamentalment ens convida a una conversió a la intel·ligència. Això significa en primer lloc que ens obliga a desconfiar de les nostres opinions i de les opinions fluctuants de cadascú, fins a ser capaços de poder exclamar com Sòcrates: "només sé que no sé res".

Aquesta reserva és l'única actitud susceptible de fer-nos pensar (d'engrescar-nos a pensar), i a posar en qüestió -en diàleg amb l'altre o amb nosaltres mateixos-, cadascuna de les nostres afirmacions, no per portar-nos a cap escepticisme desenganyat, sinó per assolir la Veritat.

Perquè com ens diu Plató i contra el que ensenyaven els sofistes, no som nosaltres qui inventem la Veritat. És la Veritat qui ens interpel·la i ens sol·licita. El nostre desig de la Veritat, del Bé, de la Bellesa, de la Justícia... no és gratuït i mancat de raó: el tenim en nosaltres perquè hi ha una Veritat, un Bé, una Bellesa o una Justícia que ens sentim incitats a cercar. Les coneixem íntimament al fons del nostre cor. Només cal que les recordem. I els que ens impedeix seguir aquesta crida de la Veritat és l'atracció de les veritats fàcils, les que provenen del testimoni dels sentits o les que inspiren les opinions vulgars.

La conversió a la intel·ligència, a què ens convida la lectura de Plató i que explica l'al·legoria de la caverna, consisteix a invertir els nostres criteris d'evidència: les realitats materials i corporals que ens semblen més "reals" que les "quimeres" del

Bé, del Bell, del Just, del Diví... en realitats són quimeres i aparences. Així els nostres desigs que fan referència a realitats aparentment concretes d'aquí a baix (el diner, els honors, el poder...) són decebuts: perquè nosaltres perseguíem con el Quixot, fantasmes de realitats. El que semblava, per contra, "irreal", la pura ficció de les Idees, s'imposa com a Veritable realitat, més veritable que els objectes sensibles. I la contemplació d'aquestes Idees és l'únic que pot acontentar el nostre desig de veritat i perfecció.